

КАЛІМБЕТ І.Л.

кандидат юридичних наук,
викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук,
E-mail: Kalimbet14igor@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6815-8793>
Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, 65000, вул. Пантелеймонівська, 13

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРЯМОЇ ДІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ**

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Норма про пряму дію конституційних приписів закріплює якісно інший стандарт взаємодії людини і держави: конституційні права та свободи мають не лише проголошуватися, а й бути придатними до безпосереднього застосування (передусім у судовому захисті) та слугувати мірилом правомірності дій публічної влади.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Встановлено, що принцип прямої дії норм Конституції України має подвійний функціональний характер: як гарантія безпосереднього судового захисту прав і свобод та як обов'язковий стандарт конституційно-конформної діяльності органів публічної влади. Доведено, що формальне закріплення прямої дії у ч. 3 ст. 8 Конституції не забезпечує її автоматичної реалізації в адміністративній практиці, що зумовлює розрив між нормативним змістом конституційних гарантій і фактичним правозастосуванням. Узагальнено основні форми деформації принципу прямої дії: пріоритетизація підзаконного регулювання над конституційним змістом прав, формалізм у здійсненні дискреційних повноважень, недостатня юридична визначеність адміністративних процедур, а також інституційна слабкість механізмів відновлення права після визнання акта неконституційним. Виявлено, що судовий компонент прямої дії розвинений значно більше, ніж адміністративний, що зводить її реалізацію переважно до постфактум-корекції порушень, а не до превентивного забезпечення конституційності управлінських рішень. Обґрунтовано необхідність синхронізації законодавчого, судового та адміністративного рівнів реалізації принципу прямої дії через посилення процедурних гарантій дискреції, уніфікацію судової практики безпосереднього застосування Конституції, інституційне закріплення обов'язку конституційної аргументації в управлінських рішеннях та розвиток механізмів реального виконання судових актів. Запропоновано концептуальну модель підвищення конституційної спроможності публічної влади як передумови ефективного захисту прав людини.

Висновок. Реалізація принципу прямої дії норм Конституції України має розглядатися не як декларативна властивість Основного Закону, а як системна вимога до всієї архітектури публічної влади. Ефективність цього принципу залежить від синхронізації трьох взаємопов'язаних рівнів: якісного законодавства, що не створює прогалів і колізій із конституційними приписами; послідовного судового контролю, здатного оперативно відмовлятися від застосування неконституційних норм; та конституційно орієнтованої адміністративної практики, яка інтегрує принципи верховенства права, юридичної визначеності та заборони свавілля у щоденну управлінську діяльність. Дослідження показало, що за відсутності належної взаємодії цих рівнів пряма дія Конституції трансформується в реактивний механізм — інструмент виправлення порушень уже після їх виникнення. Така модель звужує її потенціал до судової «корекції» та нівелює превентивну функцію у діяльності органів публічної влади. Конституційний стандарт повинен працювати до прийняття управлінського рішення, а не лише після його оскарження. Інституційне закріплення конституційних стандартів у підзаконному нормотворенні, процедурах реалізації дискреційних повноважень та механізмах виконання судових рішень є необхідною умовою реального, а не формального верховенства Конституції. Лише за таких умов принцип прямої дії забезпечуватиме не епізодичний судовий захист, а стале функціонування правової держави, у якій конституційні норми виступають первинним мірилом легітимності будь-якого публічного рішення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *пряма дія, верховенство права, юридична визначеність, публічна влада, судовий захист, конституційна скарга.*

Як цитувати: Калімбет І. Л. Реалізація принципу прямої дії конституції України в діяльності органів публічної влади: проблеми та шляхи удосконалення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2026. Вип. 41. С. 153-160. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-12>

In cites: I. L. Kalimbet (2026) Implementation of the principle of direct effect of the constitution of Ukraine in the activities of public authorities: problems and ways of improvement. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*, (41), P. 153-160. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-12> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського конституціоналізму дедалі більшої актуальності набуває питання фактичної реалізації принципу прямої дії норм Конституції України у діяльності органів публічної влади. Попри чітке нормативне закріплення у частині третій статті 8 Конституції України положення про пряму дію її норм та гарантованість судового захисту безпосередньо на підставі Основного Закону, у правозастосовній практиці зберігається стійкий розрив між конституційним стандартом і адміністративною реальністю [1].

У повсякденній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування нерідко спостерігається тенденція до пріоритизації підзаконних актів, відомчих інструкцій або формально-глухачених норм законів над безпосереднім застосуванням конституційних приписів. Такий підхід зумовлює ситуації, коли конституційні права і свободи залишаються декларативними, а їх реальний захист переноситься виключно у площину судового контролю. У результаті пряма дія Конституції функціонує переважно як механізм постфактум-виправлення порушень, а не як превентивний стандарт управлінської діяльності.

Додаткову складність становить наявність прогалів, колізій та широких дискреційних повноважень, які за відсутності чітких процедурних запобіжників створюють ризики свавільного втручання у сферу прав людини. У таких умовах принцип прямої дії повинен виконувати роль нормативного «фільтра», що забезпечує конституційно-конформне застосування законодавства та підзаконних актів. Однак відсутність усталених інституційних механізмів інтеграції конституційних стандартів у адміністративну практику знижує ефективність цього інструмента.

Таким чином, проблема полягає не у відсутності нормативного закріплення прямої дії Конституції, а у недостатній системності її практичної реалізації. Необхідність осмислення співвідношення судового та адміністративного компонентів прямої дії, визначення меж дискреції публічної влади та формування механізмів конституційної відповідності управлінських рішень зумовлює актуальність комплексного дослідження зазначеної проблематики.

Стан наукового дослідження теми. Проблематика прямої дії норм Конституції України та її реалізації у діяльності органів публічної влади перебуває у фокусі вітчизняної конституційно-правової науки з моменту прийняття Конституції 1996 року. Теоретичні

засади принципу прямої дії, його співвідношення з верховенством права, юридичною силою Конституції та ієрархією нормативних актів розкривалися у працях українських науковців-конституціоналістів, зокрема у дослідженнях, присвячених проблемам застосування Конституції судами та розвитку інституту конституційного контролю [4; 6].

Окремий напрям становлять наукові розвідки, у яких аналізується еволюція судової практики безпосереднього застосування конституційних норм, зокрема в контексті адміністративного судочинства та механізму конституційної скарги. У працях Л. І. Летнянчина досліджено трансформацію принципу прямої дії від декларативного положення до реального інструмента судового захисту [4 с.92]. Монографічні дослідження щодо застосування судами Конституції України систематизують аргументаційні моделі, що формуються у практиці загальних судів та органу конституційної юрисдикції [6].

Проблематика відновлення прав особи у разі застосування неконституційного закону розкривається у сучасних публікаціях, присвячених інституту конституційної скарги та межах ретроспективної дії рішень Конституційного Суду України [7]. У контексті європейської інтеграції та імплементації принципу верховенства права дослідження також охоплюють вплив стандартів Європейського суду з прав людини та доктрини rule of law на національний правопорядок [8; 9].

Разом із тим, попри наявність значного масиву наукових праць, більшість досліджень зосереджена переважно на судовому аспекті прямої дії Конституції, тоді як адміністративно-правовий вимір її реалізації у щоденній діяльності органів публічної влади залишається менш системно опрацьованим. Комплексний аналіз прямої дії як подвійного механізму – гарантії судового захисту та стандарту конституційно-конформної адміністративної практики – у сучасній вітчизняній науці представлений фрагментарно. Це зумовлює потребу у поглибленому дослідженні інституційних механізмів реалізації принципу прямої дії, з урахуванням взаємодії законодавчого, судового та адміністративного компонентів конституційного гарантійного механізму.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексне теоретико-практичне обґрунтування змісту та механізмів реалізації принципу прямої дії норм Конституції України у діяльності органів публічної влади, визначення системних проблем його практичного застосування та формування науково виважених шляхів

удосконалення конституційно-конформної правозастосовної практики.

У межах поставленої мети передбачається з'ясування природи прямої дії як елементу верховенства Конституції, аналіз судових та адміністративних механізмів її реалізації, а також оцінка ефективності інструментів конституційного контролю й судового захисту прав людини. Дослідження свідомо зосереджується на внутрішньодержавному вимірі реалізації принципу прямої дії, розглядаючи міжнародні стандарти правовладдя та практику Європейського суду з прав людини лише як орієнтир для оцінки відповідності національного механізму конституційним та конвенційним гарантіям.

Основні результати дослідження. Частина третя статті 8 поєднує три логічно пов'язані елементи: (а) верховенство права; (б) найвища юридична сила Конституції та вимога відповідності законів і інших актів; (в) пряма дія норм і гарантованість судового захисту безпосередньо на підставі Конституції. Системно ця норма кореспондує зі статтею 19, яка встановлює «компетенційний» стандарт для органів публічної влади: діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами.

У теоретичному вимірі пряма дія не зводиться до «можливості посилання на Конституцію»; вона означає нормативну самодостатність конституційних приписів у певних ситуаціях, насамперед: коли конституційна норма є достатньо визначеною для застосування; коли існує прогалина у законі; коли має місце колізія між законом (або підзаконним актом) і Конституцією. Це узгоджується з позицією, що «законами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст; застосування актів можливе лише в частині, що не суперечить Конституції» [3].

Нормативне ядро прямої дії в українському конституціоналізмі концептуально «прив'язане» до верховенства права. У рішенні від 02.11.2004 № 15-рп/2004 Конституційний Суд України сформулював одну з найбільш цитованих дефініцій: верховенство права — це «панування права в суспільстві», що вимагає його втілення у правотворчу і правозастосовну діяльність; право не обмежується законодавством і не отожднюється із законом, який може бути несправедливим [3].

Важливо розрізняти: (1) верховенство Конституції (ієрархічна перевага та критерій чинності/застосовності інших актів), (2) пряму дію (безпосередня застосовність конституційних норм у правозастосуванні), (3) конститу-

ційно-конформне тлумачення (вибір такого тлумачення закону/акта, що узгоджується з Конституцією, за наявності кількох інтерпретацій). У практичній площині ці три елементи працюють як єдиний «трикутник» легітимності: Конституція — мірило; тлумачення — інструмент узгодження; пряма дія — «запобіжник» у разі прогалин/колізій.

Доктрина вказує на конкуренцію «вужького» та «широкого» розуміння прямої дії. Зокрема, у науковому огляді підкреслюється теза, що принцип прямої дії має «обмежену дію» і стосується головним чином положень про права і свободи, тоді як процесуальні кодекси (нові редакції) оцінюються позитивно як механізм безпосереднього застосування Конституції судами [4 с.95]. Водночас сучасні наукові узагальнення в рамках конституційно-правових студій фіксують ширший підхід: пряма дія означає обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб прямо застосовувати Конституцію за наявності прогалин або у разі конфлікту конституційних положень із законом; фінальне вирішення такого конфлікту належить органу конституційної юрисдикції.

Практичний висновок із теоретичних засад: пряма дія має «подвійну адресність». По-перше, це гарантія судового захисту (особа може «входити» в суд безпосередньо з конституційною підставою). По-друге, це стандарт належної поведінки публічної влади: адміністративне рішення (індивідуальний акт, відмова, санкція, дозвіл, дискреційне рішення) повинно бути виправдане Конституцією не менше, ніж законом, оскільки орган влади пов'язаний Конституцією як «першим нормативним шаром» легітимності [1].

Судовий компонент реалізації прямої дії в Україні має давню інституційну основу. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9 прямо вказує: Конституція має найвищу юридичну силу, її норми — норми прямої дії; це зобов'язує суди керуватися насамперед Конституцією, оцінювати будь-який закон чи інший акт на відповідність Конституції та у необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії [2].

Сучасний процесуальний механізм прямої дії в адміністративному судочинстві закріплено як пряму норму: якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує такий акт і застосовує норми Конституції як норми прямої дії; після рішення суд звертається до Верховного Суду для вирішення питання про подання до Конституційного Суду Украї-

ни. Ця конструкція відображає баланс між двома тезами: суди можуть «відмовитися» від застосування неконституційного акта у конкретній справі, але не підмінюють орган конституційної юрисдикції у питанні формального визнання неконституційності акта загальної дії.

Роль органу конституційної юрисдикції у практиці реалізації прямої дії проявляється як у формуванні правових позицій про верховенство права, так і в конкретних «антиколізійних» рішеннях. Наприклад, у Рішенні від 08.09.2016 № 6-рп/2016 Суд розглядав питання конституційності положень щодо дозвільного порядку проведення публічних богослужінь/процесій та визнав неконституційними приписи, що встановлювали дозвіл як умову, паралельно підкресливши, що нормативні акти, прийняті до набуття чинності Конституцією, діють лише в частині, що їй не суперечить [5 с.130]. Практичний сенс для публічної влади полягає у тому, що «історичні» підзаконні практики або акти (включно із спадком старого регулювання), які фактично трансформують повідомний порядок у дозвільний, мають бути виведені з застосування з огляду на конституційний стандарт, а не «зберігатися» через інерцію адміністративних процедур.

Ключовий адміністративно-правовий вимір прямої дії демонструє рішення від 11.10.2018 № 7-р/2018, у якому Конституційний Суд України аналізував доступ органу виконавчої влади до персональних даних для цілей контролю. Суд підкреслив, що дискреційні повноваження потребують меж і процедур, які запобігають зловживанню; відсутність критеріїв, строків, умов зберігання, обсягу даних знижує «якість закону» та суперечить елементам верховенства права — юридичній визначеності та забороні свавілля КСУ, Рішення № 7-р/2018 від 11.10.2018. Це рішення є показовим для ширшого класу адміністративних ситуацій: коли закон або підзаконний акт формально «дає повноваження», але не містить процесуальних запобіжників, принцип прямої дії в поєднанні з верховенством права вимагає тлумачити і застосовувати повноваження так, щоб мінімізувати втручання і виключити свавілля.

Практика касаційного узагальнення також підтримує ідею активної ролі суду у прямій дії. Офіційний дайджест практики адміністративного судочинства вказує, що поєднання принципу прямого застосування Конституції і принципу її верховенства неминує передбачає повноваження судів відмовитися від застосування правового акта, який вони визначають

як такий, що суперечить Конституції; при цьому у контексті згадується постанова Судової палати Касаційного адміністративного суду від 10.12.2024 у справі № 240/19209/21 ВС, справа № 240/19209/21, постанова від 10.12.2024. У частині інших категорій спорів офіційний дайджест Великої Палати Верховного Суду за 2025 рік фіксує, зокрема, постанову від 14.05.2025 у справі № 440/14216/23, що віднесена до спорів про захист соціальних прав (зразкова справа) ВС, справа № 440/14216/23, постанова від 14.05.2025. З огляду на обмежений доступ до повного тексту рішення через публічні інтерфейси Реєстру, наведене посилання використовується як фактологічний маркер наявності справи та її предметної категорії; деталізація мотивів у цій статті потребує додаткового уточнення за повним текстом постанови (не вказано/потрібно уточнити).

Європейський стандарт субсидіарності підсилює вимогу прямої дії як «домашнього» інструмента захисту. У справі «Пантелеєнко проти України» Суд констатував порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб юридичного захисту) та інших гарантій у контексті обставин справи ЄСПЛ, *Panteleyenko v. Ukraine*, заява № 11901/02, 29.06.2006. У справі «Щокін проти України» Суд встановив порушення статті 1 Першого протоколу, при цьому фабула демонструє колізію між законом і підзаконною інструкцією у сфері оподаткування; національні суди у різні моменти по-різному оцінювали допустимість підзаконного «перемодельовання» ставки податку, що підкреслює значення конституційних ієрархічних критеріїв (зокрема принципу, що податки встановлюються законом) ЄСПЛ, *Shchokin v. Ukraine*, заяви №№ 23759/03 та 37943/06, 14.10.2010.

Особливо показовим для теми «не-реалізації» конституційного захисту в діяльності публічної влади є блок справ про невиконання остаточних рішень національних судів. У пілотному рішенні «Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine» Суд констатував порушення статті 6 § 1, статті 1 Протоколу № 1 та статті 13 і застосував механізм, спрямований на системне усунення проблеми ЄСПЛ, *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, заява № 40450/04, 15.10.2009. У контексті прямої дії це означає: навіть належний судовий захист, формально забезпечений статтею 8 Конституції, втрачає ефективність, якщо публічна влада не забезпечує виконання остаточних рішень і не створює дієвого засобу юридичного захисту на національному рівні.

Нормативно-інституційною опорою конституційного контролю є Закон «Про Конституційний Суд України», який, серед іншого, закріплює розгляд питання конституційності закону за конституційною скаргою особи, якщо вона вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні закон суперечить Конституції [3]. Така модель підтверджує, що пряме застосування Конституції судами і конституційний контроль мають працювати як взаємодоповнювані механізми: суд — для негайного захисту у конкретній справі, Конституційний Суд — для усунення неконституційної норми з правопорядку.

Перший системний дефект — адміністративний формалізм: перевага «процедурної правильності» підзаконного акта над конституційним змістом права. Типово це проявляється у ситуаціях, коли орган влади (або суд) вважає достатнім посилання на підзаконні інструкції чи відомчі порядки, хоча конституційний стандарт вимагає іншого змісту або рівня регулювання. У логіці Європейського суду з прав людини підзаконне нормотворення, яке відкриває шлях до свавільного втручання, є несумісним із верховенством права; подібна аргументація прямо цитована і використана Конституційним Судом України в рішенні № 7-р/2018 при аналізі дискреції органу виконавчої влади КСУ, Рішення № 7-р/2018 від 11.10.2018; ЄСПЛ, *Kotiy v. Ukraine*, заява № 28718/09 (цитовано в КСУ).

Другий дефект — пріоритет підзаконних актів над Конституцією у щоденних управлінських рішеннях. Фабула справи «Щокін проти України» демонструє типовий патерн: підзаконна інструкція фактично модифікує правила оподаткування, які мають визначатися законом; така ситуація створює ризик непередбачуваності й свавільності, що у підсумку кваліфікується як порушення майнових прав у розумінні Конвенції ЄСПЛ, *Shchokin v. Ukraine*, заяви №№ 23759/03 та 37943/06. Для внутрішнього конституційного порядку цей приклад важливий тим, що пряма дія Конституції повинна працювати не лише як «останній аргумент» у суді, а як стандарт, який превентивно стримує органи публічної влади від використання підзаконного акту як заміника закону або як інструмента «переписування» конституційних вимог.

Третій дефект — інституційний розрив між визнанням неконституційності та ефективним відновленням порушеного права. Навіть коли закон визнається неконституційним, постає питання: чи і як переглядаються остаточні судові рішення, ухвалені на його підставі, і чи

наявні компенсаційні механізми. У науковому аналізі проблеми захисту права, порушеного застосуванням неконституційного закону, підкреслюється, що конституційна скарга має сенс лише за умови, що після рішення Конституційного Суду буде доступний реальний механізм перегляду та максимально можливого відновлення правового становища; інакше право на судовий захист набуває ризику стати декларативним [7 с. 135].

Четвертий дефект — слабкість механізмів виконання рішень, що знижує практичну цінність прямої дії навіть за наявності судового рішення на користь особи. Пілотне рішення у справі «Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine» — приклад системної діагностики, коли держава не забезпечує виконання остаточних рішень національних судів і не гарантує ефективного засобу юридичного захисту ЄСПЛ, *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, заява № 40450/04. На рівні конституційної теорії це означає, що пряма дія (як гарантованість звернення до суду) повинна доповнюватися «прямою дієвістю» рішень та процедур виконання, інакше відбувається розрив між формальним і реальним захистом прав.

П'ятий дефект — дефіцит конституційного мислення (конституційної культури) у публічній адміністрації, що проявляється як небажання або нездатність застосовувати конституційні принципи (юридичну визначеність, пропорційність, заборону свавілля) при здійсненні дискреції. Власне, Конституційний Суд України прямо підкреслює, що дискреція допускається лише за наявності механізмів запобігання зловживанню, а «якість закону» і передбачуваність є критеріями конституційності правового регулювання КСУ, Рішення № 7-р/2018 від 11.10.2018 [3].

Шостий дефект — нестача узгоджених «міжінституційних протоколів»: як органи влади реагують на колізію між законом/підзаконним актом і Конституцією до суду, та як вони реагують після суду (у тому числі після рішення Конституційного Суду). Наразі інституційний дизайн значною мірою покладає ключовий тягар на суди (і на позовну активність особи), що знижує превентивну функцію прямої дії у публічному управлінні КАС України, ст. 7; ПВСУ, Постанова № 9 від 01.11.1996.

Комплексне удосконалення реалізації прямої дії доцільно будувати як «ланцюг відповідальності» від нормотворення до адміністративного рішення і судового контролю, із чіткою фіксацією того, де саме має з'явитися конституційна аргументація та які запобіжни-

ки повинні нейтралізувати свавілля або підзаконну «підміну» Конституції.

Центральним напрямом є підсилення процедурних гарантій в адміністративній сфері: кожне дискреційне повноваження має супроводжуватися межами, критеріями, умовами, строками, правилами доступу до даних і відповідальністю за порушення. Саме дефіцит таких критеріїв був визначальним у висновках про неконституційність оспорюваних положень у рішенні № 7-р/2018 КСУ, Рішення № 7-р/2018 від 11.10.2018. Як стандарт проектування такого регулювання може бути використано європейське «Мірило правовладдя» / Rule of Law Checklist (похідне від документів Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія)), що систематизує компоненти правовладдя, включно з юридичною визначеністю, заборонаю свавілля, доступом до правосуддя та ефективними засобами захисту [10].

Також необхідна послідовна уніфікація практики застосування механізму «не застосувати акт — застосувати Конституцію» в межах процесуальних моделей, зокрема адміністративної (ст. 7 КАС України) КАС України, ст. 7. По-друге, актуальним є уточнення (через науково-практичні позиції та узагальнення) меж відновлення порушеного права після визнання акта неконституційним — з балансуванням між юридичною визначеністю та реальним захистом права. У сучасній науковій дискусії наголошується, що рішення про неконституційність саме по собі не відновлює правове становище особи; ця функція належить судам загальної юрисдикції через механізми перегляду і *restitutio in integrum* у межах можливого [7 с.139].

У площині публічного управління доцільно інституціоналізувати «конституційну відповідність» як стандарт внутрішніх процедур: (а) нормативні підрозділи органів влади мають здійснювати превентивну перевірку підзаконних актів на відповідність Конституції; (б) індивідуальні адміністративні акти повинні містити мінімальне обґрунтування відповідності конституційним правам і принципам у чутливих сферах (персональні дані, соціальні виплати, обмеження прав, санкції); (в) при виявленні колізії між підзаконним актом і Конституцією/законом орган влади має бути зобов'язаний мотивовано відмовитися від застосування підзаконного акта як такого, що виходить за межі закону, і ініціювати перегляд/скасування відповідного регулювання (у межах компетенції). Ідея обов'язковості прямої дії для органів державної влади й місцево-

го самоврядування у разі прогалин/колізій прямо відображена в академічних узагальненнях конституційного права [5 с.129].

Дефіцит конституційної культури не усувається лише зміною нормативних текстів. Доцільним є формування сталих програм підвищення кваліфікації для посадових осіб органів публічної влади з практичними кейсами: «ієрархія нормативних актів», «межі дискреції», «юридична визначеність», «конституційно-конформне тлумачення», «алгоритм дії при колізії»; у суддівській освіті — поглиблення роботи з механізмами прямої дії та взаємодії з органом конституційної юрисдикції, що прямо визнається важливим у монографії про застосування судами Конституції [2].

Ефективність інституту конституційної скарги залежить від (а) доступності процедури та стандартів прийнятності, (б) здатності забезпечити відновлення права після рішення про неконституційність. Закон «Про Конституційний Суд України» прямо передбачає розгляд питання конституційності закону за конституційною скаргою особи [3]. У практично орієнтованій концепції потрібно підсилити «зв'язку» скарга → рішення про неконституційність → перегляд/компенсація, щоб конституційна скарга не перетворювалася на механізм абстрактного контролю без індивідуального результату [7 с.137].

Окремим напрямом є забезпечення дієвості виконання рішень як завершальної стадії захисту. Пілотна юриспруденція ЄСПЛ у справах про невиконання остаточних рішень національних судів прямо вказує, що без системного вирішення проблеми держава порушує статті 6 та 13 Конвенції, а отже — підриває практичний сенс «судової» складової прямої дії в конституційному гарантійному механізмі [10].

Висновки. Принцип прямої дії норм Конституції України (ч. 3 ст. 8) має розумітися як системна вимога до всієї публічної влади: (1) забезпечити верховенство Конституції як критерію чинності/застосовності інших актів; (2) надати особі реальну можливість судового захисту безпосередньо на підставі Конституції; (3) імплементувати конституційні принципи (юридична визначеність, заборона свавілля, пропорційність) у щоденні адміністративні рішення, особливо в чутливих сферах дискреції та обробки даних [1].

Практика і нормативні механізми підтверджують, що судовий компонент прямої дії вже має процедурне оформлення (зокрема через ст. 7 КАС України та історичні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України), однак

адміністративний компонент часто відстає, що проявляється у формалізмі, «підзаконній» підміні конституційного стандарту та недостатніх запобіжниках дискреції ПВСУ, Постанова № 9 від 01.11.1996; КАС України, ст. 7.

Європейські стандарти ЄСПЛ підсилюють вимогу ефективності внутрішніх механізмів: судовий контроль і пряме застосування Конституції повинні завершуватися реальним відновленням порушеного права і виконанням рішень; інакше держава ризикує системними конвенційними порушеннями, що підтверджує-

но, зокрема, пілотним рішенням у справі ЄСПЛ, Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, заява № 40450/04.

Для стійкого вдосконалення реалізації прямої дії потрібна синхронізація: (а) якісного законодавства і процедурних гарантій дискреції; (б) уніфікації судової практики прямого застосування Конституції; (в) інституційних механізмів відновлення права після рішень Конституційного Суду; (г) адміністративної культури конституційної відповідності як щоденного стандарту управління [8 с.121].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Офіц. веб-портал ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.02.2026).
2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листоп. 1996 р. № 9. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0009700-96> (дата звернення: 14.02.2026).
3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19> (дата звернення: 14.02.2026).
4. Летнянчин Л. І. Прямая дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. Вісник Національної академії правових наук України. 2017. № 4. С. 91–96. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16522/1/91.pdf> (дата звернення: 14.02.2026).
5. Конституційно-правові академічні студії. Ужгород : Рік-У, 2020. Вип. 2. С. 128–133 (Конституційно-правова наука ХХ–початку ХХІ ст.: проблемні питання та перспективи розвитку). URL: http://konstlegalstudies.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/KPAS-2020_2.pdf (дата звернення: 14.02.2026).
6. Єзеров А. А., Терлецький Д. С. (упоряд.). Застосування судами Конституції України: доктрина і практика. Київ : ВАІТЕ, 2022. 604 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zastosuvannya_sudamy_konstytuciyi_ukrayiny_doktryna_i_praktyka_2022_0.pdf (дата звернення: 14.02.2026).
7. Ключковський Ю. О. Проблеми захисту права, порушеного застосуванням неконституційного закону. Конституційне та муніципальне право. 2024. № 4. С. 134–139. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/a089ec8a-a756-4dd3-aff0-97f9775b6a3c> (дата звернення: 14.02.2026).
8. Slinko T., Olexa O., Alip V., et al. The Rule of Law Principle in the Legal System of Ukraine and Its Implementation (Transformation of the Legal Order). Access to Justice in Eastern Europe. 2022. Vol. 3, Iss. 2. P. 111–124. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE.2022-2.004> (дата звернення: 14.02.2026).
9. Мірило правовладдя / Rule of Law Checklist : ухвалено Європейською комісією «За демократію через право» (Венеційська комісія) на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11–12 берез. 2016 р.). CDL-AD(2016)007. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282016%29007-ukr> (дата звернення: 14.02.2026).
10. Практика Європейського суду з прав людини у справах проти України : офіц. портал HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 14.02.2026).

Стаття надійшла до редакції 23.03.2026
Стаття рекомендована до друку 25.05.2026

Переглянуто 27.04.2026.
Опубліковано 30.05.2026

I. L. KALIMBET

Candidate of Legal Sciences (PhD in Law),
Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Sciences
E-mail: Kalimbet14igor@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6815-8793>
Odesa State Agrarian University
Odesa, 65000, 13 Panteleimonivska St.

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF DIRECT EFFECT OF THE CONSTITUTION OF UKRAINE IN THE ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES: PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVEMENT

ANNOTATION. *Introduction.* The provision on the direct effect of constitutional norms establishes a qualitatively different standard of interaction between the individual and the state: constitutional rights and freedoms must not only be proclaimed but also be suitable for direct application (primarily in judicial protection) and serve as a benchmark for assessing the legality of actions taken by public authorities.

Summary of the main research findings. It has been established that the principle of direct effect of the Constitution of Ukraine has a dual functional nature: as a guarantee of direct judicial protection of rights and freedoms and as a mandatory standard of constitutionally conforming activity for public authorities. It is proven that the formal enshrine-

ment of direct effect in Part 3 of Article 8 of the Constitution does not ensure its automatic implementation in administrative practice, which leads to a gap between the normative content of constitutional guarantees and actual law enforcement. The main forms of distortion of the principle of direct effect are generalized as follows: prioritization of subordinate regulation over the constitutional substance of rights, formalism in the exercise of discretionary powers, insufficient legal certainty of administrative procedures, and institutional weakness of mechanisms for restoring rights after a legal act has been declared unconstitutional. It has been revealed that the judicial component of direct effect is significantly more developed than the administrative one, which reduces its implementation mainly to post factum correction of violations rather than preventive assurance of the constitutionality of managerial decisions. The necessity of synchronizing legislative, judicial, and administrative levels of implementation of the principle of direct effect is substantiated through strengthening procedural guarantees of discretion, unifying judicial practice regarding the direct application of the Constitution, institutionally establishing the obligation of constitutional reasoning in administrative decisions, and developing mechanisms for the effective enforcement of judicial acts. A conceptual model for enhancing the constitutional capacity of public authorities as a prerequisite for effective protection of human rights is proposed.

Conclusion. The implementation of the principle of direct effect of the Constitution of Ukraine should not be perceived as a merely declarative feature of the Basic Law but as a systemic requirement for the entire architecture of public authority. The effectiveness of this principle depends on the synchronization of three interrelated levels: high-quality legislation that does not create gaps or conflicts with constitutional provisions; consistent judicial control capable of promptly refusing to apply unconstitutional norms; and constitutionally oriented administrative practice that integrates the principles of the rule of law, legal certainty, and prohibition of arbitrariness into everyday governance. The study demonstrates that in the absence of proper interaction among these levels, the direct effect of the Constitution transforms into a reactive mechanism—an instrument for correcting violations after they occur. Such a model narrows its potential to judicial “correction” and neutralizes its preventive function in the activities of public authorities. The constitutional standard must operate prior to the adoption of an administrative decision, not only after it has been challenged. Institutional consolidation of constitutional standards in subordinate rule-making, procedures for exercising discretionary powers, and mechanisms for enforcing court decisions is a necessary condition for the real, rather than formal, supremacy of the Constitution. Only under such conditions will the principle of direct effect ensure not episodic judicial protection but the stable functioning of a rule-of-law state in which constitutional norms serve as the primary benchmark of legitimacy for any public decision.

KEY WORDS: *direct effect, rule of law, legal certainty, public authority, judicial protection, constitutional complaint.*

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine : Constitution of Ukraine; Verkhovna Rada of Ukraine of 28 June 1996 No. 254k/96-VR. Official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 14.02.2026).
2. On the Application of the Constitution of Ukraine in the Administration of Justice : Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 01 November 1996 No. 9. Database “Legislation of Ukraine” / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0009700-96> (accessed: 14.02.2026).
3. On the Constitutional Court of Ukraine : Law of Ukraine of 13 July 2017 No. 2136-VIII. Database “Legislation of Ukraine” / Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-19> (accessed: 14.02.2026).
4. Letnianshyn L. I. Direct Effect of the Norms of the Constitution of Ukraine: From Principle to Practical Application. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2017. No. 4. P. 91–96. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16522/1/91.pdf> (accessed: 14.02.2026).
5. Constitutional and Legal Academic Studies. Uzhhorod : Rik-U, 2020. Issue 2. P. 128–133 (Constitutional Law Science of the 20th – Early 21st Century: Problematic Issues and Development Prospects). URL: http://konstlegalstudies.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/KPAS-2020_2.pdf (accessed: 14.02.2026).
6. Yezerov A. A., Terletskyi D. S. (eds.). Application of the Constitution of Ukraine by Courts: Doctrine and Practice. Kyiv : VAITE, 2022. 604 p. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zastosuvannya_sudamy_konstytuciyi_ukrayiny_doktryna_i_praktyka_2022_0.pdf (accessed: 14.02.2026).
7. Kliuchkovskyi Yu. O. Problems of Protecting a Right Violated by the Application of an Unconstitutional Law. Constitutional and Municipal Law. 2024. No. 4. P. 134–139. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/a089ec8a-a756-4dd3-aff0-97f9775b6a3c> (accessed: 14.02.2026).
8. Slinko T., Olexa O., Alip V., et al. The Rule of Law Principle in the Legal System of Ukraine and Its Implementation (Transformation of the Legal Order). Access to Justice in Eastern Europe. 2022. Vol. 3, Iss. 2. P. 111–124. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE.2022-2.004> (accessed: 14.02.2026).
9. Rule of Law Checklist : adopted by the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016). CDL-AD(2016)007. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282016%29007-ukr> (accessed: 14.02.2026).
10. Case Law of the European Court of Human Rights in Cases against Ukraine : official HUDOC portal. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (accessed: 14.02.2026).

The article was received by the editors 23.03.2026
The article is recommended for printing 25.05.2026

The article was revised 27.04.2026
This article published 30.05.2026